

записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Вип. 32(71). С. 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.5/07>.

9. Стрельбіцька Л. Я., Блащук Т. В. Онлайн-медіація як інструмент для вирішення конфліктів серед біженців та внутрішньо переміщених осіб в умовах повномасштабної війни в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. Вип. 3 (85). С. 90–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.15>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-60>

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Оржинська Ельвіра Ігорівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Мелітопольський державний педагогічний університет імені «Богдана Хмельницького»

м. Мелітополь, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-6186-3103>

Сучасний етап реформування кримінальної юстиції в Україні характеризується поступовим відходом від традиційної каральної парадигми на користь відновних підходів, особливо у сфері правосуддя щодо неповнолітніх. Ключовим етапом цього процесу стало впровадження Пілотного проекту «Програма відновного правосуддя для неповнолітніх», розширення якого на всю територію України у 2024 році (згідно з Наказом № 2176/5/501/176) заклало фундамент для нової форми справедливості. Проте, попри позитивну динаміку, на практиці відновне правосуддя часто звужується до формального процесу примирення сторін або відшкодування матеріальної шкоди, залишаючи поза увагою глибинні трансформаційні та соціально-адаптаційні аспекти.

Поняття відновного правосуддя треба розуміти не лише процес примирення потерпілого з обвинуваченим за участі медіатора але і розуміти його більш філософськи, глибинно з акцентом не лише на потерпілого (інтереси якого розглядаються як другорядні, тому що на першому місці стоїть потреба покарати винуватця), а й на правопорушника (щоб змінити його світогляд для подальшої переоцінки дій, які він вчинив).

Умовно практики відновного правосуддя можна розділити на кілька моделей (форм, практик). Найпоширенішими з них є: • програми примирення потерпілих і правопорушників (відомі також як «медіація», «посередництво», «конференції жертв і правопорушників») (така система представлена в країнах Європи); • кола правосуддя – програми, в основі яких лежать традиції північноамериканських індіанців (проводяться переважно в Канаді); • сімейні конференції (батьківщина – Нова Зеландія); • програми сприяння жертвам; • програми сприяння екс-злочинцям; • реституція; • залучення до суспільних робіт тощо [4]. • практики країн Сходу.

Ці різні моделі відновного правосуддя розкривають суть та можливості такого процесу за для подальшого напрацювання українською практикою ефективних стратегій не лише вирішення конфліктів, а і в врегулюванні суспільних відносин пов'язаних з кримінальним правопорушенням.

Філософія відновного правосуддя має базуватися на визнанні того факту, що встановлення та підтримка відносин з іншими людьми є базовою потребою людини. Правопорушення в першу чергу руйнують міжособистісні відносини, але хвильовий ефект такої поведінки може поширювати свій вплив на друзів, сім'ю, соціальне оточення тощо. Саме тому відновлення порушених відносин має ефект зцілення не тільки для однієї окремої жертви правопорушення, але її впливає на правопорушника (особливо в маленьких громадах, селах тощо), колектив або громаду і навіть на відносини за їх межами. Відновне правосуддя ґрунтується на розумінні визначальної ролі самостійності та самодіяльності людей у врегулюванні суспільних відносин.

Відновне правосуддя покликане зцілювати, надати моральний урок, залучати громаду, підштовхувати її до проведення діалогу на основі поваги, сприяти усвідомленню цінності прощення, відповідальності, вибачення і виправлення, а також відновлення належного фізичного та емоційного стану потерпілого, правопорушника та громади [1, с. 77].

Відновне правосуддя виходить за межі правничого інституту і поєднує в собі соціальні, психологічні [3, с. 232], педагогічні та юридичні елементи, формуючи нову парадигму кримінальної політики України [3, с. 232].

Доречно відмітити що саме в психологічних і педагогічних науках піднімається дискусія щодо впровадження відновних програм, як компонентів провадження стандартів динамічної безпеки в контексті роботи практичних психологів закладів освіти. Наразі в рамках розробки концепції Моделі «Мирна школа» розглядають наступні методи: «відновна школа» – спрямована на формування партнерських

стосунків та ефективної комунікації між педагогами, учнями та батьками і покликана сприяти якісному освітньому процесу за сучасних ризиків; шкільна служба порозуміння – шкільна структура для професійного вирішення конфліктів і навчання конструктивним моделям поведінки та комунікації, що працює за принципом «рівний – рівному»: методика «Стійкість» та «Культура добросусідства» [2, с. 263].

Нажаль, наразі концепція Моделі «Мирна школа» спрямована на попередження конфліктів серед учнів та попередження та подолання стресових явищ бойових дій на території України. Однак її розробка та практична апробація результатів можуть стати фундаментом для подальшого розвитку системи відновного правосуддя, щодо неповнолітніх які вчинили кримінальне правопорушення, зокрема для створення центрів адаптації/ відновних центрів або перевиховання.

Зрозуміло, що відновне правосуддя може і не зменшить кількість кримінальних правопорушень, але воно призведе до суттєвих змін щодо повернення (реінтеграції), в громаду правопорушників, через соціальну адаптацію та підтримку.

Загалом пенітенціарна система України має бути переосмислена з вектором на популяризацію центрів, які б сприяли соціальній адаптації правопорушників (можливо навіть і по аналогу системи *Vang-jiao*). Така адаптація повинна здійснюватися у тісній співпраці пенітенціарної служби з громадськими організаціями та/або закладами загальної освіти та представниками громади в цілому. Українська система відновного правосуддя потребує центрів (у вигляді симбіозу громадської організації з пенітенціарною службою та/або представником громади, та/або представниками психологічних служб закладів шкільної освіти), які б були орієнтовані на розвиток життєвих навичок правопорушника його навчання, допомоги у працевлаштуванні тощо. Щоб правопорушники відчували психологічну підтримку (можливо навіть через релігійні організації) і сили продовжувати життя в гармонії з суспільством.

На нашу думку для перетворення Пілотного проекту на повноцінну національну модель необхідно:

- 1) створення мережі центрів (на засадах державно-приватного партнерства), які б забезпечували психологічний супровід, навчання та допомогу у працевлаштуванні неповнолітніх після процедури примирення.

- 2) внести зміни до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, передбачивши можливість покладання на неповнолітнього обов'язків виховного характеру (відвідування тренінгів із життєвих навичок, освітніх курсів тощо) як невід'ємної частини угоди про примирення.

3) переосмислити роль пенітенціарної системи, змістивши акцент із ізоляції на активну взаємодію з громадою, релігійними та громадськими організаціями для створення середовища, де правопорушник відчуває підтримку та силу змінити своє життя.

Література:

1. Крестовська Н. Філософсько – правові студії відновного правосуддя. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку*: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Кривий Ріг, 24 травня 2024 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. 332 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/07/zbirnyk_nps_24_05_2024_protokol_dlya_pdf.pdf#page=77 (дата звернення 19.04.2025).

2. Луценко Ю.А. Відновні програми як компонентів провадження стандартів динамічної безпеки в контексті роботи практичних психологів закладів освіти. *Соціальна психологія. Юридична психологія*. Випуск 36. 2022. С. 260–265. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738170/1/Lutsenko_vidnovni_prohramy_2022.pdf (дата звернення 19.04.2025).

3. Петренко Н. Місце та роль відновного правосуддя в сучасній кримінально – правовій системі України. *Електронне наукове видання «Аналітично – порівняльне правознавство»*. Випуск № 05, 2025, частина 3. С. 229–233. URL: https://www.researchgate.net/publication/397625465_The_place_and_role_of_restorative_justice_in_the_modern_criminal_law_system_of_Ukraine (дата звернення 19.04.2025).

4. Реконструкція зв'язків в громаді – медіація і відновне правосуддя в Європі / Ерстен І. та ін. Київ : Видавник Захаренко В. А., 2008. 184 с.